

Dünya sulhu için Rusya ile Çin arasında bağımsız Türkistan devleti şarttır

BAŞYAZI

Neden Çıkıyoruz?

Her yayın organı çıkarken kendini tanıtmak amacıyla bir açıklama yapar. Bu usul basın hayatının değişmez kaidelerinden biridir. Fakat, biz, GAZETEMİZİN ADI DAVAMIZIN REMZİ demekle iktifa edecek idik. Neden mi diyeceksiniz? Haklı davamızı yarım asırdan beri dünya kamu oyuna duyurabilmek için çektiğimiz zorlukların eleştirisini yapmak mecburiyeti ile karşı karşıya kalmamak için... Bunu daha ileriye ve başka bir sohbetimize bırakıyoruz.

Yıllarca bekledik. Türkiye'de TÜRKİSTAN MESELESİNİ dile getirecek bir organa ihtiyaç var mı yok mu? diye düşündük. Son zamanlarda bu ihtiyacın daha da arttığını hissettik. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamakta olan Türkistanlı kardeşlerimizden ve Türkistan davasının dostlarından gördüğümüz teşvik üzerine işe koyulduk. Şunu da belirtelim ki, gazetemiz TÜRKİSTAN İSTİKLÂL DAVASI'nın hizmetinde olan ne ilk ne de son gazetedir. Biz, BÖLÜNMEZ TEK TÜRKİSTAN davasının hizmetindeyiz. Türkistan'ın bölünmesini hedef alan her türlü fikir ve çalışmaların karşısındayız. Aynı zamanda TÜRKİSTAN İSTİKLÂL CEPHESİ'nin safındayız.

50 yıldır TÜRKİSTAN'ın içinde ve dışında yapılan milli mücadeleyi takdire anıyoruz. Bu ideal uğrunda ölen bütün Türkistanlıları rahmetle yâdediyoruz. Onların emaneti olan «İstiklâl meşalesi»ni TÜRKİSTAN, MİLLİ İSTİKLÂLİNİ ALINCAYA KADAR şerefle taşıyacağız.

Gazetemizin bütün sayfalarını davamıza inanmış bütün insanlığın kalem sahiplerine açıyoruz. Başlamak bizden, desteklemek sizden...

Hürmetlerimizle

**

EDITORIAL

Why are we publishing?

Every publication undertakes to explain its goals when it begins. This is one of the unchanging rules of the world of press. But we would have only announced that the name of our paper in the explanation of our cause. Why, you would say. Because we would rather not get involved in a critique of the difficulties we faced in the last half century to make known our just cause to the public... We shall leave this to a later date.

We have waited for years. We thought it over and over again whether there was need for a publication to give voice to the Turkestan problem in Turkey. We have felt that recently this need has increased. We have begun encouraged with the support of our brethren who keep alive the Turkestan cause all over the world and the friends of this cause. We must point out that our paper is not the first one underlaking to serve the cause of independence of Turkestan nor will it be the last. We are in the service of a single and indivisible Turkestan cause. We are against all activities geared towards dividing up Turkestan. We are among the ranks of the Turkestan Independence Front.

We remember with admiration the national struggle carried on in and outside Turkestan in the last 50 years. We hope for the grace of God for all those Turkestanis who have died for the cause. We shall carry forth the torch of independence with honor until Turkestan does have its national independence.

All pages of our paper are open to all writers who believe in the cause. It is our job to begin, yours to support.

PARİS: Dünya kamu oyunu en çok ilgilendiren konulardan birisi Çin - Rus sürtüşmesidir. Bu sürtüşmeden maddeten ve manen en çok zarar görecektir topluluklar Moskova - Pekin idaresindeki milletlerdir. Bilin diği gibi Rusya'nın hegomon yasındaki ülkelerin en büyüklerinden birisi Türkistan'dır. Türkistan'ın doğu kısmı ise Çin idaresi altındadır. Yeraltı ve yerüstü zenginliği ile Moskova ve Pekin'i besleyen bu topraklar her iki merkezin vazgeçilmez gelir kaynakları durumundadır. Gelecekte bu sürtüşmenin bir savaş halini almasından endişelenen batılı devletler bu iki emperyalist devletin çatışmasından dünyanın zarar görmemesi için Orta Asya topraklarında bağımsız «Türkistan» Devletinin kurul-

masını öngörmektedir. Bunun yanı sıra mahalli milliyetçiliğin gün geçtikçe kuvvetlenmesi bu görüşün gerçekleşmesinin pek uzak olmadığına işaret eder. Paris'te yayınlanmakta olan «Défense Nationale» isimli

li mecmuada çıkan ilginç bir yazı Avrupa'nın görüşünü yansıtmaktadır.

(Ortaasya Basın Ajansı)

NOT : Bu makalenin metnini gelecek sayımızda neşretmeye başlayacağız.

Sömürgecilik Afrika'ya sona erdi, Asya'da devam ediyor

Portekiz hükümeti Afrika'da bağımsızlığa kavuşmamış olan Angola, Mozambik, Gvinie, Bissau sömürgelerine bu toplulukların istiklâl cephelemleri ile yaptığı anlaşma gereğince 1975 yılında istiklâl verecektir. Böylece Afrika'da istiklâlini kazanmamış tek millet kalımyacaktır. Afrika'da sömür-

gecilik sona ermek üzere olduğu halde Asya'da Rus ve Çin idaresi altında hâlâ devam etmektedir. Rus ve Çin idaresi altında 21 millet vardır. Bütün dünya bu milletlerin istiklâllerini kazanacağı günü sabırla beklemektedir.

(Ortaasya Basın Ajansı)

Türkistan davası Libya'da benimsendi

Tripoli - Münih: Libya'da Özbek Türk lehçesiyle yayınlanan iki broşür Türkistanlılar arasında büyük bir ilgi ve memnuniyet yaratmıştır. Bunların birisi «Libya Kültür ve Enformasyon Bakanlığı» ile «İslâm'a Davet Cemiyeti»nin birlikte hazırladıkları «Sovyetler Birliğindeki müslümanlar ve Sovyetlerin İslâm aleyhtarı Siyaseti» isimli kitapçık, diğeri ise, Libya İhtilâl Konseyi Başkanı Muammer Kaddafi'nin Avrupa - Arap ülkeleri gençleri Konferansındaki nutkunun Özbek Türk lehçesindeki metnidir.

Dış ülkelerde ilk defa Özbek Türk lehçesiyle yayınlanan neşriyat olması bakımından

Libyalıların bu ilgisi ve teşebbüsü bütün Türkistanlılar ve Türkistan davasına gönül vermiş herkesi mütehasşis etmiştir.

(Ortaasya Basın Ajansı)

Türkistan'ın yetiştirdiği büyük âlim Buhari'nin 1200 üncü doğum yılı kutlandı

Semerkan - Münih: İslâm dünyasının büyük siması Abu Abdullah Muhammet Bin İsmail, diğer namı ile El-Buhari olan bu Türkistanlı âlim adamı bundan 1200 yıl önce Buhara'da doğmuş ve eserleri İslâm dünyasına ışık tutmuştur.

(Devamı 4. sayfa)

Türkistan meselesi İslâm Konferansında

LAHOR — Pakistan hükümetinin konukseverliğiyle 29 Müslüman memleketin katılımıyla açılan İslâm Konferansına TÜRKİSTAN MESELESİ ile ilgilendirmeleri hakkında bir müracaatname teklif edilmiştir. Bu müracaat 1933 senesinde Türkistanın KAŞGAR şehrinde kurulan ŞARKİ TÜRKİSTAN CUMHURİYETİ'nin Dış İşleri Bakanı M. Kasım Bek tarafından yapılmıştır. Bazı engellenden dolayı basına intikal ettirilmeyen bu müracaatın gelecek toplantılardan birinde gündeme alınması beklenmektedir. Sırbik Dış İşleri Bakanı M. Kasım Bek Şarkî Türkistan Cumhuriyeti'nin hayatta kalan tek Kâhine azasıdır. Uzun yıllardan beri Pakistanda yaşamaktadır. (Ortaasya Basın Ajansı)

TÜRKİSTAN

Resmî malûmata göre Türkistan'da 28 milyon Türk yaşamaktadır. Türkistan'ın yüzölçümü 5 milyon 944 bin 400 km² dir.

Bu büyük adamın ebediyete intikali yalnız Türkistanlıları değil, bütün Türk âlemini derin teessürlere gark etmiştir. İnancına bağlı, mücadeleden yılmayan, hürriyet ve istiklâl âşığı bir insan-ı Kâmil idi. Hayatının üç çeyrek asrını vatan ve millet hizmetine vakfeden bu çelik iradeli idealist; daima mefküresi yolunda didinir, çırpını dururdu. O kendisi için değil, Türk milletinin saadeti, Türkistan'ın kurtuluşu için yaşardı.

Osman Hoca, Türkistan'ın güzel Fergane'sinde yeşillere bürünmüş şirin bir kasaba olan Oş'da 1293 (rumi) yılının Ekim ayında dünyaya gelmiş ve adını da, Plevne müdafiası zamanına rastladığı için, Gazi Osman Paşa'ya atfen «Osman» koymuşlar. Babası Buhara'nın sayılı tüccarlarından Qari² Polat Hoca, annesi de Fatma Âyim Hanım'dır. Küçük Osman ailesiyle birlikte Oş'dan Buhara'ya götürüyor ve orada hususî talim ve terbiyeye tabi tutuluyor. Sonraları medreseye devam ediyor. Medrese tahsilinde iken, ilim ve feyizle ilgili kimselerin, hattâ muhitinin dikkat nazarını çekiyor. Bu arada Türkistan'da cedidçilerin önderi sayılan ve Semerkand'da «Âyine»³ isiminde bir dergi çıkarmaya başlayan Müftü Mahmud Hoca Behbudî ile sıkı temasta bulunuyor. Bu temas Osman Hoca'nın fikri inkişafı ve kültürü üzerinde derin tesirler bırakıyor. Şimal Türkleri (Kazan-Ufa), Kırım ve Azerî Türkleri neşriyatıyla ilgileniyor. Medrese tahsilini bitirdikten sonra Buhara'da birkaç arkadaşıyla «Usûl-i Cedid» (yeni usul) mektep açıyor, birkaç ay sonra Buhara Emiri, kadimcilerin tesirinde kalarak yeni usul mektepleri kapatıyor. Yeni usul mekteplerin sevk ve idaresi, müsbet ilimleri mahallinde tetkik maksadiyle, zaten Türkiye'de meşrutiyetin ilânıyla başlayan uyanış devresinde 1908 yılında arkadaşı Hamit Hoca ile birlikte İstanbul'a geliyor. İstanbul'da bu iki Buhara gencini Buhara'dan gelmiş bir heyet diye karşıyorlar, hattâ o zaman Harbiye Nâzırı bulunan Enver Paşa bunları makamında kabul ediyor. Bu bir hâdise oluyor ve İstanbul'daki Rus Sefirini telâşa düşürüyor. Rus Hariciyesi delâletiyle Buhara Emirinden soruluyor. Buhara Emiri Abdülâhat Han Rus Çarı'na; «Evet biliyorum, Bunlar medrese talebeleridir. İlmî tetkik için gitmişlerdir» cevabını vererek meseleyi kapatıyor. Osman Hoca ve arkadaşı İstanbul'da maarif, okul ve milli kültür üzerinde tetkikler ve tanınmış şahsiyetlerle temas ederken hususî ders olarak müsbet ilimler sahasında da bilgilerini artırıyor, aynı zamanda Türkistan'dan İstanbul'a tahsil için talebe getirtmek maksadiyle kurulmuş olan «Buhara Neşr-i Maarif Cemiyeti» yerine fikir arkadaşlarıyla birlikte «Turan Neşr-i Maarif Cemiyeti» ni tesis ediyor. Buhara'ya döndükten sonra yeni usul mektepler açarak eğitim alanında büyük bir şevkle çalışıyor. Kardeşi Ataullah Hoca'yı tahsil için İstanbul'a gönderiyor. Ata Hoca Türkiye'de «Darülmuaallimîn = Öğretmen Okulu»nu bitiriyor. Buhara ve Özbekistan Cumhuriyetlerinde Başbakanlık yapıp Türkistan milli siyaset alanında önemli hizmetleri dokunan Feyzullah Hoca Osman Hoca'nın açtığı cedid mektebinde okumuş yeğenidir. Sonraları Feyzullah Hoca birkaç arkadaşıyla Ruslar tarafından muhakeme edilmiş ve kurşuna dizilmiştir. Kadimciler ve Buhara Emiri ile çetin mücadeleye giriyor. Türkistan'ın diğer şehirlerinde de durum değişmiştir. Taşkent, Semerkant ve diğer şehirlerde cedid mektepleri açılmış, kültür ve eğitim alanındaki çalışmalar hızlanmış ve genişlemiştir. Fakat Buhara, Rus himayesinde olduğu için dahili icraatında serbest bırakılmıştı. Despot Emir kadimcilerin elinde bir oyuncak gibi idi. Açılan yeni usul mektepler Emir'in emriyle kapatılıyor. Bütün bu baskılara rağmen Buhara'da gizli gece mektepleri açılıyor. Emir'in zulüm ve istibdadı son haddini buluyor. 1917-1918 senelerinden itibaren yalnız eğitim ve okul sahasında çalışan Osman Hoca artık hürriyet ve istiklâl yolunda çalışmayı şiar ediniyor. Uzun ve çetin mücadelelerden ve birkaç yıl Taşkent'te sürgün hayatı yaşayan Buhara gençleriyle birlikte Buhara Emirine karşı bilfiil mücadeleye başlıyor. Fergâne ve Doğu Buhara'da, müstevlilere karşı milli mücadele (Basmacı Harekâtı)⁴ hızlanmıştır. Buhara Emiri Afganistan'a kaçmış ve 1920 Eylülünde «Müstakil Buhara Halk Cumhuriyeti» kurulmuştur. (T.M.B.) a «Türkistan Milli Birliği Partisi»nin Başkanı Osman Hoca bu kuruluşta Maliye Nâzırı oluyor.

Biraz sonra Büyük Kurultay'da Osman Hoca Cumhurreisi seçiliyor. Doğu Buhara'daki kritik durumun tehlikelerini göze alarak geniş salâhiyetle Doğu Buhara'ya gidiyor. Bu arada, 1908'de kendisini İstanbul'da Harbiye Nâzırı olarak makamında kabul eden Enver Paşa Buhara'ya geliyor. Mektuplaşıyorlar, Milli Mücadele genişliyor. Osman Hoca Cumhurreisi iken Anadolu'daki Milli Mücadele ile ilgileniyor. Lenin Türkiye'ye para ve silâh yardımı için, o zaman Başbakan Feyzullah Hoca ile Moskova'da bulunan, Osman Hoca'yı kabul ederek Türkiye'ye ne şekil ve miktarda yardım edilebileceği inkânını soruyor. Osman Hoca da 100 milyon altının Buhara Cumhuriyeti tarafından verilebileceğini söylüyor. Bu Buhara (Devamı 4. sayfada)

Biraz sonra Büyük Kurultay'da Osman Hoca Cumhurreisi seçiliyor. Doğu Buhara'daki kritik durumun tehlikelerini göze alarak geniş salâhiyetle Doğu Buhara'ya gidiyor. Bu arada, 1908'de kendisini İstanbul'da Harbiye Nâzırı olarak makamında kabul eden Enver Paşa Buhara'ya geliyor. Mektuplaşıyorlar, Milli Mücadele genişliyor. Osman Hoca Cumhurreisi iken Anadolu'daki Milli Mücadele ile ilgileniyor. Lenin Türkiye'ye para ve silâh yardımı için, o zaman Başbakan Feyzullah Hoca ile Moskova'da bulunan, Osman Hoca'yı kabul ederek Türkiye'ye ne şekil ve miktarda yardım edilebileceği inkânını soruyor. Osman Hoca da 100 milyon altının Buhara Cumhuriyeti tarafından verilebileceğini söylüyor. Bu Buhara (Devamı 4. sayfada)

HABERLER

TÜRKİSTAN VE KOMŞULARINDAN

● Türkistan topraklarında Milli Cumhuriyetlerin yerine kurulan «Sovyet tipi» kukla Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan Sovyet Cumhuriyetlerinin 50 nci yıldönümü kutlama şenlikleri devam etmek tedir. Ekim ayında Özbekistan, Türkmenistan Sovyet Cumhuriyetlerinin ve Kasım ayında ise Kırgızistan Sovyet Cumhuriyetinin 50 nci yılları kutlanmıştır.

● Türkistan'ın Semerkant ve Buhara şehirlerindeki tarihi anıtlar turist temini için tamir edilmektedir.

● Türkistan'ın yetiştirdiği büyük romancılarından Berdi Kerbaba vefat etmiştir.

● «Türkistan Meselesi» ile ilgili faaliyet ve yayım «Sovyet Birliği»nde büyük bir ilgi ile takip edilmektedir. Bu ilgi karşısında mahalli gazete ve mecmualarda devamlı olarak eleştiriyeye rastlanmaktadır.

● Moskova'da gizli muhalefet grubunca yayınlanmakta olan «Samizdat» isimli yeraltı neşriyatı Sovyetler Birliğinde büyük bir ilgi ile karşılanmaktadır.

● Moskova'dan sonra şimdi de ÇİN'de «Çin Samizdatı» isimli gizli bir yayım başlamıştır.

TÜRKİYEDEN

● Türkiye Posta İdaresi tarafından Türkistan'ın yetiştirdiği Büyük Türk Alimi EL-BİRUNİ'nin doğumunun bininci yılı münasebetiyle postulu çıkarmıştır.

● UNESCO tarafından 15 dilde çıkarılan derginin Türkçe nüshası olan «GÖRÜŞ» ün son sayısının tamamı EL-BİRUNİ'ye tahsis edilmiştir

● Türkistanlı ilim adamı ve yazar Dr. Baymırza HAYIT Ankara Hacettepe Üniversitesinin davetiyle «Misafir Profesör» olarak aynı üniversitede «Türkistan Tarihi» üzerine ders vermeğe başlamıştır.

● Buhara Emiri'nin Kuşbe.

ği (Maliye Bakanı) tarafından vaktiyle İstanbul'un Sultanahmet semtinde yaptırdığı «Buhara Vakfiyesi» şimdi Türkistanlılar tarafından yeniden ele alınarak «Türkistan Talebe Yurdu» haline getirmeğe çalışılmaktadır.

● Moskova tarafından Taşkente teşkil edilen «Yabancı memleketlerde Yaşayan Yurttaşlarla İlişki Kurma Komitesi»nce arap harfleriyle Özbek Türkçesinde çıkarılmakta olan «AYDIN» gazetesinin gizli eller tarafından Türkistanlılar arasında dağıtılması nefretle karşılanmaktadır.

● Birkaç Türkistanlı gencin gayretiyle «BÜYÜK TÜRK-ELİ» isimli dergi yayına başlamıştır.

● Son günlerde yayımlanan kitaplar arasında «Doğu Türkistan İnsanlıktan Yardım İstiyor» isimli kitabın büyük bir ilgi görmüştür.

● «Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü»nin faaliyetini batıl etmesi üzüntü yaratmıştır.

DÜNYADAN

● Dünyada ve Türkiye'de isim yapmış Türkistanlı romancı Cengiz Aytmatov'un «Fuji Dağına Turmanış» adlı eseri Amerika'da İngilizcece yayımlanacaktır.

● «Amerika Sesi» radyosunda «Özbek Türkçesi» ile bir saatlik yayım başlamıştır.

● «Radio Liberty» tarafından Türk dilinin Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen, Uygur, Azeri, Tatar, Başkurt lehçelerinde yayımlanmakta olan radyo programları bütün dünyada ilgi görmektedir.

● Uzun yıllardanberi Almanya'nın Düsseldorf şehrinde yayımlanmakta olan «MILLİ TÜRKİSTAN» mecmuasının son sayısı Türkistana ait yazılarla çıkmıştır.

● Dünya'nın birçok şehirlerinde kurulan «Türkistanlılar Cemiyeti» gayesine hizmet etmek için birbirleri ile yarışmaktadır.

Hangi boydan, oymak ve kabileden olursak olalım biz Türklerin değişmeyen özelliklerinden birisi de hiç şüphesiz fazla alingan, hissi ve duyarlı oluşumuzdur. En küçük bir bakış veya en hafif bir davranış bizleri etkilemeğe yeter. Bu etki altında kalış olumlu da olabilir olumsuz da!.. Ama şu kadarını ifade edelim ki aslında iyi ve mükemmel bir haslet olarak benimsenilmesi gereken bu hâl, ne yazık ki, dünya Türklüğü için her zaman açık ve kapalı çekişmelerin ve giderek büyük küskünlüklerin, bölünüp parçalanmaların başlıca sebebi olmuştur. Dolayısı ile bu durumdan her defasında yalnız Türk'ün ve Türklüğün düşmanları yararlanmışlardır. Gerek Türkiye Türkleri ve gerekse dış Türkler olsun bugünkü acımacı, gününden tedirgin, geleceğinden bedbin ve milli moral gücü kazanabilme yönlerinden bitkin durumlara hep bu yüzden saplanıp kalmıştır. Anayoldan ayrılıp dar ve çıkmaz sokaklarda bocalayıp durmak ise milli kaderimizin, hayatımızın bir parçası olmuştur sanki!..

Bize; milliyet ve karakterimizi gerçekten de ters düşen bu alışkanlık ve davranışlardan ne kadar çabuk kurtulmamızı bilirsek, bu anlamsız kırgınlıklar çemberinden ne kadar çabuk uzaklaşma kabiliyetini gösterirsek, o kadar kısa zamanda, bir Türk olarak yaşayışımızın ve milli istiklâl meselelerimizin yeni baştan birlik ve beraberlik ortamını da sağlayabiliriz.

Konumuzun kapısını biraz daha aralayalım: Anadolu Türkleri için, meselâ Farsçılık, Karageçicilik, Bahşişlik - özel bahşişçilik, yahut Sarıgeçicilik, Barakçılık iddiası gütmek ne ise ULUG TÜRKİSTANLILAR için de Özbekçilik, Kırgızçılık, Türkmenistancılık, veya Kazakçılık dâvası gütmek kanaatımızca aynı şeylerdir. Bu olsa olsa kısır bir kabilecilik tutkusu olabilir ancak. Ki Türkün özvarlığına da, hürriyetçiliğe anlayışına da zarar getirir gerçekte bu tutum.

Büyük ve ölümsüz tarihi boyunca Türk milleti ve onun yüce ordusunun birlik ve beraberlik suuruyla hareket edildiği dönemlerde yenildiği, hezime ve ülkelerinin istilâlara uğratıldığı asla görülmemiştir. Ama ne zaman ki Türk milleti nin urukları ile boyları, kabileleri ve aşiretleri arasında geçimsizlik başlamışsa, kırgınlıklar küskünlüğe dönüştürülmüşse, işte o zaman Türklüğün felâketten felâkete sürüklenmesi de birbirini kovalamıştır. Ve bitmeyen, sonu gelmeyen bahtsızlığıyla Türk'ün yüzü de artık gülmez olmuştur.

(Devamı 4. sayfada)

Şiir Köşesi

TÜRKİSTAN

Türkistan eki dünyeye esigi qoy
Türkistan Er Türükting besigi qoy
Tamaca Türkistanday çerde tuvqan
Türükting Tengri bergen nesibi qoy

Ertede Türkistandı Toran desken
Toranda Er Türigim tuvıp ösken
Toranning Taqdırı bar tolgımalı
Basınan köp tamaca künder kecken.

Mağçan Çumabayoğlu

İNDİ YETER!

Gara gış çıkmazmı? Munca yıllar,
Sözle zarımlı, söygüli sazım.
Gökden övsen, güzel yakımlı yeller
Sözle ne vagt çıkar, parlak yazım.
İndi çıkmazmı? süyümlü yazım.
Kölüngde yüzsin gagıldap guba gazım,
Ay görçek yalı, gözlemekde gözler,
Ulu umut, elde zarın sazım.
Gel bizi bu gamlı gışdan gurtar,
Besdir bu gara gış, indi yeter!

Abdülhekim Gülmühammet

GOZAL FARGANA

Gozal Farğana senge na boldı,
Sabab vaqıtsiz gullaring soldı,
Çamanlar barbad, quşlar ham faryad,
Hamması mazlum bolmasmikan şad!

Colpan

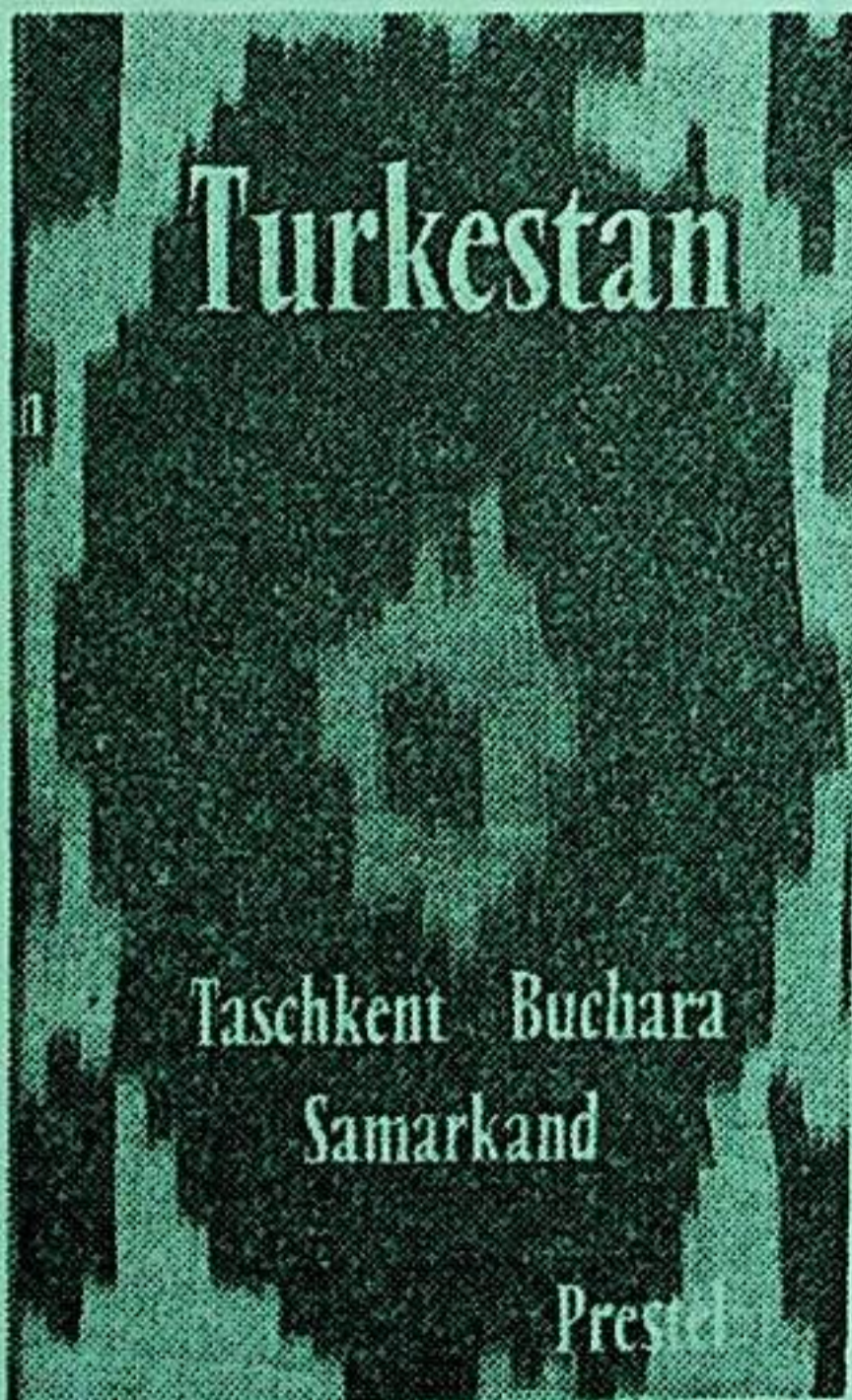
TİL

Mungli quşım sayrab-sayrab, kel anglat.
Kimlar erur Turk tilini satğci?
Bulbul kabi sayrab turgan bu tilni,
Uyalmayın, bu olkadan atğuvci?
Baldan tatlı, çandan aziz Turkcani,
Tuşınmayın, horlab-horlab yatğuvci
Mungli quşım, ularni qoy, sen sayra!
Turk tilining dangğın-çiqar koklarga!
Qoy ularni, ular yoldan azsinlar,
El icida boş buğazlık satsınlar!

Elbek

Kitaplar Arasında

Türkistan

Türkistan tarihi, medeniyeti ve şimdiki durumu hakkında batı memleketlerinde bir hayli eserler yayınlamıştır. Fakat bu kitapların hiçbiri «Türkistan» adıyla nesredilmedi. 1973 senesinde Batı Almanya'nın Münih şehrinde PRESTEL ya yenevî tarafından «Türkistan» isimli Taşkent, Buhara, Semerkant'ı anlatan 336 sahifeden ibaret içinde resimler ve

harita bulunan kitap yayımlandı. Kitabın aslı, İngilizce «Beyond the Oxus» olup, Edgar Knoblock tarafından yazılmıştır. Almanca nüshası ise nefis bir baskı içerisinde dış kaplaması Özbek Türklerinin çok kıymet verdikleri ipek atlasdan yapılan bir kumaşın renkli deseni ile süslenmiştir. Diğer bir özelliği kitabın «Türkistan» adını taşımış olmasıdır. Yazar uzun bir çalışma sonucu topladığı dökümanları ayrıca yerine giderek araştırmak ve mukayese etmek suretiyle kaleme almıştır.

Kitabın birinci kısmında, memleketin etnik yapısı, taş devrinden şimdikiye kadar kısaca tarihinden ve medeniyetinden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde ise arkeolojik araştırmalar, tarihi abideler ve bu abidelerin tarihçesi tasvirlenmektedir.

Oldukça tarafsız ve gerçeklere uygun olarak yazılmış olan bu kitabın Türkistan davasının daha iyi anlaşılmasına büyük faydası olacağı şüphesizdir.

Türkistan'ın Edip ve Şairi

MAHMUD HOCA BEHBUDİ

(Yazar ve Maarifçi)

Prof. Dr. İbrahim Yarkin

Bilhassa Türkistan'ın orta ve güney kısımlarında bu yüz yılın başlarında yerli Türklük arasında orta asırlardan kalma skolastik medrese zihniyeti yerine modern bilgi ve fikirlerin yayılmasında, usul-ü cedid denilen, yeni usulle öğretim yapan okulların açılmasında, halkı uyarmak için gazete ve dergi yayınlamada ilk teşebbüslerde bulunan ve en önde gelen simalardan biri Mahmud Hoca Behbudî'dir. Behbudî Semerkand şehrinin din âlimleri yetiştiren eski bir ailesine mensuptur. Doğum yıl 1874'tür. Semerkand'da eski usul mektep ve medreselerde bir müddet okuduktan sonra, Buhara'ya giderek, oradaki medreselerde bir müddet okuduktan sonra, Buhara'ya giderek, oradaki medreselerde bilgisini ilerletmeğe çalıştı. O gençliğinden başlayarak okumaya ve yeni bilgiler edinmeye fazla ilgi ve merak göstermiştir.

Behbudî'nin Buhara'da tahsilde bulunduğu yıllarda, Buhara'da da, Türkistan'ın başka kısımlarında olduğu gibi eski öğretim sistemi ve skolastik düşünüş tarzı karşısında, yeni usul okullar ve ictimai hayatta ıslahat üzerinde fikirler yürütülmeye ve yazılı yazılmaya başlanmıştır. Hatâ iktisadî gerilik ve Buhara Emiri'nin istibdadı ve idare sisteminin geriliği üzerinde mahdut güzide aydın kimseler arasında fikirler yürütülmekte ve elden ele dolaştırılarak okunan yazılara bile rastlanmakta idi. Yenilik fikri cereyanı Kırım, Kazan ve Azerbaycan'da Türkistan'dan daha evvel başlamış ve bu ülkelerden yayın ve şahsî temaslar yoluyla Türkistan'a ve Buhara'ya yayılmaya başlamıştı. Bu fikir cereyanları Çarlık Rusya'yı sarsan 1905 yılı inkılabından ve bilhassa Türkiye'deki genç Türklerin yaptıkları yenilik ve hürriyet hareketlerinden sonra daha da kuvvetlenmeye ve aydınlar arasında gizli çalışmalar yayılmaya başlamıştı. Bütün Türkistan'da olduğu gibi, Buhara'da da seyrek de olsa en başta Türkiye olmak üzere, İran, Afganistan ve hatta Hindistan'dan eğitimde ve ictimai hayatta ıslahatı destekleyen kitap, dergi ve gazeteler getirilerek bilmede ve güvenilirdir dar bir muhitte elden ele gezdirilerek okunmakta idi.

Mahmud Hoca Behbudî'nin medreselerdeki tedris sisteminin geriliği ve Buhara Hanlığının idare sisteminin mistebid idareye dayandığı, Buhara Emiri'nin büyük-küçük idarecilerinin büyük kısmının cahil ve ahlâken tefessüh etmiş kimseler olduğu hakkında esaslı fikir edinmesine, Buhara'da 1827 - 1897 yılları arasında ya-

şayan ve Ahmet Kalle adıyla tanınan bilgün Ahmet Daniş'in yayınlamamış ve elden ele dolaştırılarak okunan eserlerinin çok büyük tesiri olmuştur. Ahmet Daniş yaşadığı muhite nazaran epeyce geniş ansiklopedik bilgiye sahip, müsbet ilimler ve güzel sanatlarla ilgilenen, kendi kendini yetiştirmiş bir bilginidir. O hattatlık, minyatür ressamlık ve tezvin sanatları sahasında da güzel eserler bırakmıştır. Ahmet (Kalle) Daniş'in el yazmaları halinde bıraktığı birçok eserleri içerisinde, «Nevadirülvakâ-yi» ve «Tercümailahvali Emirani Buhara'yı Şerif» adlı iki eseri o devrin ictimai problemlerine ait olduğundan önemlidir. Bu iki eserde, Buhara Hanlığının, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki ictimai ve siyasi hayatına ait meseleler ele alınmıştır. Bu eserlerde idarede zulüm ve istibdad, memurların ahlâken düşüklükleri, liyakatsizlikleri ve halkı soymaları, köylülerin topraktan mahrum olmaları, onların çeşitli yollarla Emir'in memurları tarafından istismarı, kadınların köle gibi haktan mahrum durmaları ve başka gerilikler açıklandıktan sonra, en başta gelen kötülüğün cehalet, kanunsuzluk ve bilgisiz, karanlıkta yaşayış olduğu açıklanır. Bunlara çare olarak, Ahmet Daniş, maanîfi, halkı aydınlatmayı ve medrese tahsilinde yeni metodlar kullanılmasını teklif eder ve hükümdara da devlet idaresinde ıslahat yapmayı tavsiye eder. Ahmet Daniş'in el yazma eserleri Buhara'da halkı aydınlatma ve ictimai hayatta ıslahat fikrinin gelişmesinde mühim rol oynamıştır. Mahmud Hoca Behbudî'nin fikren gelişmesinde de Ahmet Daniş'in eserlerinde ileri sürülen fikirlerin çok büyük tesiri olmuştur. Behbudî fikirlerinde yalnız değildi, medreselerde yetişmiş mollalar ve başka ileri fikirli kimseler arasından gerilikleri kavramış ve asrî maanîfi ve ictimai hayatta ıslahat isteyen aydınlar, kendi aralarında toplanarak derleşiyor ve fikir teatisinde bulunuyorlardı. Bunlar 1910 yılında «Buhara Neşri Maarif» derneğini kurarlardı, Behbudî de bu derneğin kurucuları arasındadır. Bunlar daha sonraları «Genç Buharalılar» olarak tanınırlar.

Behbudî Buhara'da iken dinî bilgisinden dolayı müftü unvanını kazanmıştı. 1911 yılından sonra, Behbudî yenilik ve ıslahat fikirlerinden dolayı mutaassıp eskilik taraftarı olanların fitne ve başkalarına maruz kaldı ve Semerkand'a gitmek mecburiyetine hâsıl oldu. Semerkand'a gelir gelmez oradaki ay-

dın kimseleri kendi etrafında topladı, yeni usul okul açmak ve yenilik fikirleri yaymak maksadıyla neşriyat yapmak için hazırlıklara başladı. Bu arada Rus dilini de öğrenmişti. Abdurrauf Fitrat'ın 1911 yılında İstanbul'da Farsça olarak yayınladığı «Beyanati Ceyyahi Hindi» adlı eserini, Behbudî 1913 yılında Rusça olarak yayınladı. Bundan sonra Behbudî Türkistan cedidcilerinin en başta gelen, gayretli ve fedakâr rehber ve eğiticilerinden biri olmuştur. Türkistan'da cedidcilik devri edebiyatında, Mahmud Hoca Behbudî'nin rolü büyüktür. Türkistan'da ilk dram eseri yazan odur. O 1912 yılında «Pederküş» (Baba katili) adlı dram eserini yazdı ve bu eser 1913 yılında ilk defa olarak Taş sahneye konuldu. Bu eserin ana teması şudur: «Okumadan cahil kalmış bir babanın oğluda, babasını öldüren biri olacaktır». Güney Türkistan'da ilk dergi de onun tarafından çıkarılmıştır.

Behbudî 1913 - 1915 yıllarında Semerkand'da iki haftada bir olmak üzere «Ayine» dergisini yayınladı. Ayine dergisini yayınladı. Ayine dergisi o yıllarda Semerkand ve yakınlarındaki aydınları kendi etrafında toplayan bir merkez rolünü oynamıştır. Münvever Kari ve Ubeydullah Hoca tarafından Taşkent'te yayınlanan «Sadayi Türkistan» gazetesinde de siyasi ve ictimai mevzular da makaleler yazmakla beraber, Behbudî Semerkand'da da 1914 yılında «Semerkand» gazetesini yayınlamakta idi. 1913 yılında Semerkand'da gizli bir siyasi teşkilât kurmak isteyen aydınlardan biri Behbudî idi.

Rusya'da 1917 yılı Şubat inkılabı vukubulduktan sonra, Batı Türkistan'ı birleştirmek ve burada Rus hâkimiyetini yıkararak, yerli Türkleri hâkim kılmak için çıkarılan teşkilâtlar da Behbudî ön sıralarda aktif rol oynamıştır. O Türkistan Millî Şurasının üyesi idi ve Moskova'daki Kerenski Hükümeti tarafından Nisan 1917'de kurulan «Türkistan Muvakkat Hükümet Komitesine» muhalefet ediyordu. Çünkü bu hükümet komitesinde 6 Rus üye ve karşı ancak 3 müslüman üye vardı.

Behbudî 1916 - 1919 yılları arasındaki devrede Türkistan'ın Rusya esaretinden kurtuluşu yönünde büyük faaliyet göstermiştir. Onun esas hedefi Türkistan'ın tam istiklali olmakla beraber, o devrin şartlarında bu yönde ilk basamak olarak federasyon içerisinde Türkistan'ın muhtar bir devlet olmasını kabul ediyordu. (Devamı 4. sayfada)

BİRLİK VE BERABERLİK

(Baştarafı 2. Sayfada)

Bu korkunç ıstıraplarla dolu bahtsızlığın, bu yakıcı, bu sızlandırıcı, bu candan usandırıcı ve bu öldürücü derdin, illetin çaresi tektir! BİRLİK VE BERABERLİK!...

Kızıl faşist ordularının zulmünden de, Sovyet - Çin emperyalizminden de kurtuluşun tek yolu budur!..

Ey Türk! İster son bağımsız kalan Türkiye'de, ister Azerbaycan'da, Kafkaslarda; ister sen idil - Urallarda, Altay'da ULUĞ TÜRKİSTAN davasının içerisinde ol; düşmanlarını kahredecek, ürkütecek, kızıl emperyalizmin zincirini kırıp parçalayacak olan en büyük silâhın «BİRLİK VE - BERABERLİK» silâhı olduğunu hiç bir zaman unutma!.. Küçük kırgınlıklarla kendi özbenliğinden kopma, uzaklaşma!.. Ne olursa olsun önce Türk'ü sev, Türklüğünü yücelt!.. Her bakımdan kaynaşmış, anlaşmış bir Türk dünyası yaratmak için her konuda ve her alanda birlik ve beraberlik içerisinde büyük bir gayretle durma çalış, çalış, çalış!..

Bazan mutlu olduğumuzu sandıksa da, nasılsa, bizim yüzümüz gülmedi. Hiç değilse bizden sonrakilerin yüzlerini güldürmek için bu şekilde davranmağa, Birlik ve Beraberlik içerisinde olmağa mecburuz.

BİR MÜCAHİDİMİZİ KAYBETTİK

Türkistan davasının; TÜRKİSTAN İSTİKLÂL CEPHESİNİN» mümtaz evladı, örnek insan Dr. SALİH ERKİNKOL geçirdiği bir ameliyat sonucu Aralık 1974 günü İstanbul'da hakkın rahmetine kavuşmuştur. Bu acı kayıp karşısında İstiklâlcı Türkistanlıların üzülmüşü her bakımdan büyük olmuştur. Türkistan Millî İstiklâl davasının bu çok değerli mücahidinin vefatı dolayısı ile Tanrıdan merhuma sonsuz rahmet, kederli ailesine ve bütün Türkistanlılarla Türkiyeli dostlarına gazetemiz adına başsağlığı dileriz.

TÜRKİSTANLI DEVRAN BEK'İ DE KAYBETTİK

Eskişehir'in tanınmış iş adamlarından ve Türkistan İstiklâl Dâvasına yakın ilgisi ile bilinen Devran Bek 1974 yılı içerisinde Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Gazetemiz merhum Devran Bek'e Tanrıdan Rahmet diler, kederli ailesine ve bütün Türkistanlılarla Türkiyeli dostlarına taziyetlerini sunar.

Hür TÜRKİSTAN için
İstiklâlcı Gazete

TÜRKİSTAN'IN YETİŞTİRDİĞİ

Türkistanın bağımsız olması sebebiyle bu olay her zaman olduğu gibi Sovyet politikasına istismar konusu yapılmıştır.

Taşkent'te çıkmakta olan «Sovyet Özbekistanı» ve «Ay-dın» gazetelerinin yazdıklarına göre Ortasya ve Kazakistan'da İslâm idaresinin Re'isi Müftü Z'yaeddin Babahan Semerkant'ta İslâm memleketlerinden gelen âlimlerin iştirakiyle bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda Sovyetlerin İmam - Buharının şöhretli ve onun müslüman dünyasındaki önemli yeri ve tesirinden propaganda maksatları için faydalanmak istedikleri anlaşılmaktadır.

26 Asya - Afrika memleketinden gelen delegelerin iştirakiyle yapılan bu toplantıda İslâm olmanın daha çok emperyalizm ve müstemlekecilik ile mücadele, müslümanlar arasında devrim ve dünya sulhu için beraberce mücadele etme meseleleri görüşülmüştür.

(Ortaasya Basın Ajansı)

OSMAN HOCAOĞLU

(Baştarafı 2. Sayfada)

altınları Moskova darphanesinde, Rus sikkesi haline getirildikten sonra Anadolu'ya gönderiliyor⁵. Osman Hoca bu yardımıyla Türkistan Türklerinin Anadolu Türklerine ve Atatürk'e karşı sevgi ve bağlılıklarının bir ifadesini dile getirmiştir. Ayrıca Buhara'dan «Ankara Hükümeti» nezdinde bir heyet ve tahsil için 50 talebe ile, menşei Buhara olan en güzel Korakölleri⁶ göndermiştir. Sakarya muzafferiyeti üzerine de biri Atatürk'e diğeri İsmet İnönü'ye takdim edilmek üzere çok kıymetli atın murassa, altın kılıncı gönderdiği gibi «Ankara Hükümeti» nezdine bir sefaret heyeti gönderilmesini istemiştir. «Ankara Halk Cumhuriyeti» nezdine bir sefaret heyeti gönderilmesini istemiştir. «Ankara Hükümeti» tarafından «Buhara Cumhuriyeti» nezdine elçi olarak Abdullah Paşa ve Elçilik Müsteşarlığına da Ruşen Eşref tayin edildiler. Ayrıca Hamdullah Suphi Tanrıöver de tetkik amacıyla bu heyete katılıyor. Türkiye Elçisine ve Müsteşarına, o zaman Ruslarla çok sıkı dostluk kurulduğu halde, Rusya bu heyetin Batum'dan öteye geçmelerine müsaade etmemiştir.

Doğu Buhara'da «istiklâl» ve «hürriyet» mücadelelerinden sonra Osman Hoca Afganistan'a ve oradan Türkiye'ye iltica ediyor. Bu durmak dinlenmek bilmeyen adam, bu defa muhaceret hayatında, diğer Rus mahkûmu Türk kardeşleriyle elbirliği yaparak Türkistan'ın kurtuluşu için çalışmaya başlıyor. Muhacerette bulunan fikir arkadaşlarıyla «Türkistan istiklâl» ve hürriyetini müdafaa için «Türkistan» ve «Yeni Türkistan» dergilerini İstanbul'da yayınlamakta önderlik yapıyor. Kurdukları müstakil millî Hükümetleri Ruslar tarafından yıkılan esir mahkûm millîlerin liderleriyle işbirliği yaparak kalemiyle ve görüşleriyle bu yoldaki millî hizmetin önünde yürüdü.

(1) Esas aile Hoca'dır. Türkiye'ye geldikten sonra Kocaoğlu soyadını almıştır. Ölümü üzerine TK sayı 70, sayfa 810-812'de Prof. Dr. İbrahim Yankın'ın bir yazısı çıkmıştır

(2) Hâfız demektir.

(3) Ayna.

(4) İstiklâlcı komiteciler

Mahmud Hoca Behbudi

(Baştarafı 3. sayfa)

«Kokand Muhtar Millî Hükümeti»nin kuruluşunda onun rolü büyüktür. Bu muhtar hükümet Taşkent'teki bolşevikler tarafından dağıtıldıktan sonra, Sovyet Rus Hükümetine karşı bütün Türkistanlıların geniş isyan hareketi olan «Basmacılık» hareketine rehberlik ve onlarla aydınların gizli istiklâlcı teşkilâtları arasında irtibatı sağlayanların başında yine Mahmud Hoca Behbudi'yi görmekteyiz. 1919 yılında o ve arkadaşları Türkistan kurtuluş hareketini dış ülkelerde tanıtmak ve destek aramak lüzumunu hissettiler. Behbudi bu maksatla Buhara'nın Karşı Şehrine geldi. Buhara Emiri ve onun mutaassıp ve karacahil idarecileri ise, ıslahat ve yenilik taraftarı cedidçileri kendilerinin baş düşmanları olarak bilirlerdi ve dünyada olanlardan habersiz, eskiden Çarlık Rusyasına olduğu gibi, Sovyet idarecilerine de hoş görünmek ve Sovyet-

lerin Buhara için neler hazırlamakta olduklarından habersiz, onlarla idareci maslahatı düşünüyordular ve Sovyetler aleyhinde olabilecek herhangi bir hareketten çekiniyorlardı. Mahmud Hoca Behbudi'yi, kâfir saydıkları cedidçilerin ve Emire karşı olanların elebaşlarından saydıklarından, Buhara Emirinin emriyle 1919 yılı 25 Martında, Karşı Şehrinde, tassa tutmak suretiyle öldürdüler. Behbudi'nin hiç sebep yokken bu şekilde gaddarcasına öldürülmesi bütün yenilik taraftarı aydınlar arasında Buhara Emirine karşı büyük nefret ve infial uyanmasına sebep olmuştur. 1920 yılında Buhara Emiri koğulduktan ve «Buhara Halk Cumhuriyeti» kurulduktan sonra milliyetçiler Mahmud Hoca Behbudi'nin millî dava yolunda şehit oluşunun hatırasına, Karşı Şehrini «Behbudi» olarak adlandırdılar.

Sovyet Hükümeti, Türkistan aydınlarının ve halkının Behbudi'ye olan derin sevgi ve bağlılıklarını bildiklerinden, onu

inkılâpçı ve ıslahatçı olarak takdir eder ve Karşı Şehrine «Behbudi» adı verilmesini iyi karşılar gibi gözüktüler. Moskova idarecileri Rusya'da iç savaşlar ve Türkistan'da millî ayaklanmalar devam ederken, geçici olarak halk ve aydınların millî kültür işlerinde onları serbest bırakmış ve buna yardım etmiş gözüktükere, halk efkârını oyalamayı, kendi siyasetlerine uygun bulmuşlar ve Behbudi'nin adından da kendi maksatları için istifadeye çalışmışlardır. Bu durum millî kültüre karşı Sovyet ideolojisini hâkim kılmak için gerçekten bütün tedbirlerin yürürlüğe koyulduğu 1934-1935 yıllarına kadar sürdü.

1935 yılından sonra ise, Behbudi hakkında konuşmak yasaklandı. Onun hakkında söylenene de «Sovyet rejimi düşmanı», «Milliyetçi burjuvaların mefkûrecisi» ve «İngiliz emperyalizminin ajanı» olarak haksız böhân ve iftiralarla kendi rejim görüşlerine göre, onu küçük düşürme şeklinde

oluyordu. Sovyet Rusya, Behbudi'nin uğrunda şehit düştüğü Türkistan'ın kurtuluşu hareketini ortadan kaldırmak için, bütün imkânlarını kullanmaktadır. Fakat uğrunda büyük halk kitlelerinin yıllarca mücadeledikleri, Behbudi ve başka millî istiklâl mefkûrecilerinin öncülük ettikleri «Millî İstiklâl» fikri bütün bas kılara rağmen yaşamaktadır ve bir gün muvaffak olacaktır.

İlgili Literatür:

1— E. Lillworth, *Uzbek Literary Politics, Mouton and Co. London. The Hague, Paris, 1964*

2— Ertürk, *Mahmud Hoca Behbudi. Millî Türkistan dergisi, Mart, 1950, sayı 68.*

3— A. Zeki Velidi Togan, *Bu günkü Türkî (Türkistan) ve yakın tarihi. İstanbul, Arkadaş, İbrahim Horoz ve Güven Basımevi. 1942-1947.*

Hür Türkistan için

Sahibi
ve

Umumi Neşriyat
Müdürlüğü
Ziyaettin BABAKURBAN

Yazı İşleri Müdürlüğü
Gündoğdu
SARUHANOĞLU

İdare Müdürlüğü
Nurettin PAKYÜREK

Haberler ve Resimler

ORTA ASYA BASIN AJANSI
The Central Asian Press Agency

8. München 33
Postfach 267
Batı Almanya

İdanehane :

Piyerloti Caddesi Ayberk
Apt. Nu. 7—9/10
Divanyolu . İSTANBUL

Basılış Tarihi : 13/1/1975
Dizgi ve Baskı :
Murat Matbaacılık Koll. Şti.

Hür Türkistan için

İSTİKLÂLCİ GAZETE

Abone bedeli : Türkiyede yıllık 20 lira.

Amerikada 2 dolar.

Avrupada 5 DM.

Asya - Afrika'da 1 Sterling'dir.

(Gazete üç ayda bir yayınlanır)

Havale Adresi : Osmanlı Bankası

Çemberlitaş şubesi

Hesap Nu: 645072/0